

lussa oli yhteensä vain hieman yli 1000 oppilasta. Max Engman puolestaan esittelee “upseeri-maanmiestemme” seikkailuja Venäjällä ja niiden heijastumia kirjallisuuteen sekä jääkärien ja tsaarinpuseerien vaiheita vuosien 1917-18 melskeissä. Erittäin hieno ja yleissivistävä kokonaisuus on myös suomalais-ugrilaisia Venäjä-kuvia käsittelevä luku “Suomen sukua etsimässä - pitkospuut poikki Venäjän”, jonka on laatinut Tampereen yliopiston slaavilaisen filologian professori Marja Leinonen.

Timo Vihavaisen omat toimitajan ja tutkijan ansiot korostuvat siinä, että hän limittää taitavasti eri osa-alueet toisiinsa vahvalla yleishistorian tuntijan otteellaan. Jo hänen omien artikkeliansa otsikot kertovat paljon, esimerkiksi vaikkapa “Suomen suuriruhtinaskunta – osa valtakuntaa, mutta ei Venäjää”; “Ryssistä

neukuiksi ja neukuista venäläisiksi – vallankumous naapurikuvassa”; “Muuttuva viihollisuus – purkaantuva viholliskuva ja historiankirjoitus”.

Venäjän kahdet kasvot on helppolukuinen teos. Viitteet ja lähteet löytyvät lopusta eivätkä häiritse tajunnanvirtaa lukiessa. Kieli on selkeää ja eri osioiden jäsenitys toimii. Havainnollistavaa kuvitusta olisi kenties voinut olla enemmänkin, kun sitä kerran on näön vuoksi mukaan otettu. Ja kun artikkeleista löytyy niin kirjallisuuden, teatterin, taiteen kuin lehdistönkin Venäjä-kuvaa, voi hyvällä syyllä kysyä: mihin jäi elokuva? Se jos mikä olisi havainnollistanut aihetta vieläkin tehokkaammin. Ja pian päätösvaiheessa olevan, elokuva-arkistossa toteutetun Suomen kansallisfilmografia -projektin suojista olisi taatusti löytynyt myös sopivia aiheen käsitteijöitä.

Pentti Stranius

ne Finlandija – ilman kysymysmerkkejä.

Teos vastaa kysymykseen, miksi Neuvostoliitto romahhti ja Venäjänkin talousreformi epäonnistui samaan aikaan kun pieni Suomi nousi maailman kilpailukykyisimmäksi maaksi. Tilastoin ja kaaviointekijät osoittavat vakuuttavasti, kuinka Venäjä taantuu raaka-aineentuottajaksi maailmanmarkkinoilla ja maan innovaatiokyky ja teknologinen taito laskevat. Samaa aikaan Suomi kaventaa tuotevalikoimaansa, kehittää korkeateknologioita ja menestyy kansainvälisessä kilpailussa.

Helanterä ja Ollus torjuvat ne laajalle levinneet harhaluulot, että tässä kehitysteiden erossa olisi kyse maantieteellisistä tekijöistä tai venäläisten jostakin salaperäisestä erikoislaadusta. Selittävät tekijät löytyvät valtion säätelevästä roolista, koulutuksesta ja vakaasta olosuhteista. Tämän osoittamiseksi käydään läpi pitkä historiallinen johdanto, jossa neuvostokausi asettuu vain yhdeksi vaiheeksi Venäjän taloushistoriaa. Suomen kehityksen kehnot lähtökohdat arvioidaan myös teollistumisen alkuvaiheista lähtien. Näin saadaan Venäjä ja Suomi ikään kuin samalle lähtöviivalle vertailua varten.

Komparatiivisen tutkimuksen perspektiivistä voidaan kuitenkin perustellusti kysyä, onko kahden niinkin erikokoisen ja kulttuuritaustaltaan erilaisen valtion kuin Venäjän ja Suomen vertailu kaikilta osin mielekäästä. Monet Venäjän ongelmista juontavat sen imperiaalisista velvollisuuksista (asetuotanto, raskas teollisuus), jotka Suomi pienenä perifeerisenä maana on kyennyt välttämään. Vastataanpa tähän koko- ja kulttuurieroa koskevaan kysymykseen kuinka tahansa, teos on joka tapauksessa mielenkiintoista luettavaa ainakin suomalaisille ja venäläisille.

Teoksen sanoma tiivistyy

Kaksi kaverusta

Antti Helanterä & Simon-Erik Ollus: *Why they, why not we? An Analysis of the competitiveness of Finland and Russia.* Helsinki: SITRA, 2004.

Syvänä pysähtyneisyyden aikana vuonna 1980 valmistui suomalais-neuvostoliittolaisen tieteellisteknisen yhteistoimintakomitean toimesta selvitys näiden kahden maan yhteistyön metodologiasta. Projektiin osallistui Suomesta kymmeniä tutkijoita, poliitikkoja ja virkamiehiä, viisi ministeriötä, 10 keskusvirastoa, teollisuusliittoja, kymmeniä yrityksiä, tutkimusinstituutteja ja rahoituslaitoksia. Neuvostoliiton puolelta mukana oli 14 ministeriötä, keskusvirastoja ja tiedeakatemian laitoksia. Kirjaa varten laadittiin jopa oma sanasto, yhteistyötä

kuvaava kartasto ja juhlaseminaari pidettiin Finlandia-talolla. Käsikirjoitusta puurettiin kolme vuotta. Teoksen ydin ja sanoma tiivistyi lauseeseen:

Suomen ja Neuvostoliiton väliset ystävyteen ja hyvään naapuruuteen perustuvat suhteet ovat esimerkki kahden yhteiskuntajärjestelmältään erilaisen valtion rauhanomaisen rinnakkaiselon hyödyllisyydestä.

Vuonna 2004 kaksi suomalaista nuorta tutkijaa laati kolmessa kuukaudessa vertailevan analyysin *Why they, why not we?* – Miksi he, miksi emme me, kysymysmerkillä varustettuna. Se on ilmestynyt myös venäjäksi Jegor Gaidarin johtamassa moskovalaisessa talousinstituutissa (*Institut ekonomiki perehodnogo perioda*) nimellä *Potšemu Rossija*

loppua kohden. Lehdistö antaa helposti sellaisen käsityksen, että Venäjän oligarkit ne vasta mahtimiehiä ovatkin. Todellisuudessa Forbesin maailman 500 suurimman yrityksen listalle mahtuu vain neljä venäläisfirmaa, kun suomalaisia yrityksiä on mukana seitsemän. Nokia vastaa liikevaihdoltaan yksin Venäjän kahta suurinta jättiläistä Gazpromia ja öljy-yhtiö Jukosia. Viimeksi mainituilla on myytävänä vain raaka-ainetta. Kaasua ei tarvitse edes pumpata, vaan se nousee maasta omalla paineellaan. Helppo raha on paradoksaalisesti yksi Venäjän vaikeimmista ongelmista. Siitä seuraavat myös distribuution ja redistribuution vaikeudet. Neuvostovaltio toimi aikoinaan suurena jakajana, mutta nyt pääomat kasaantuvat toisaalla ja vaikeudet toisaalla. Veroja maksetaan miten sattuu ja vasta nyt, yli 10 vuotta Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen, uskalletaan ryhtyä purkamaan vanhoja neuvostoaikaisia etuoikeuksia.

Venäläiset firmat tietävät, miten omassa ympäristössä tulee toimia. Eräs suomalainen liikemies valitti sitä, että kauppakumppani yleensä häviää ennen vuoden loppua, jolloin verot pitäisi maksaa. Sitten kumppani pulpahtaa esiin jostakin erinimisenä, mutta yhtä energisenä. Tällaiseen ”yritteliäisyyteen” ei länsimainen firma Venäjän markkinoilla yleensä pysty. Ulkomaisten taloudellinen läsnäolo on muutenkin tehty yhä vaikeammaksi. Tämä on valitettavaa, sillä juuri ulkomaiset firmat voisivat osoittaa, miten toimia tehokkaasti. Luoteis-Venäjällä tehdyn tutkimuksen mukaan työn tuottavuudella mitatusta parhaasta 14:sta firmasta 12 oli ulkomaisessa omistuksessa (Baltika, Philip Morris, Kuusakoski jne.).

Vuonna 1980 laadittua suomalais-neuvostoliittolaista taloudellisen vuorovaikutuksen 600-sivuista kallista ohjekirjaa voi moittia liturgiasta ja byro-

kratiasta. Helanterän ja Olluksen pieni opus on siihen verrattuna huikaisevan kustannustehokas: päätkätynä tehtynä se tiivistää 153 sivulla Suomen menestystarinan ja Venäjän ongelmat ilman turhia korulauseita ja filosofioita. Teoksen keskustelunomaisuutta lisäävät Pekka Sutelan ja Vladimir Maun puheenvuorot teoksen liitteessä. Sutela tuo esiin Suomen metsänomistuksen laajajohjaisuuden ratkaisevan merkityksen hyvinvoinnin ja talouden modernisoinnin kannalta. Kysymys valtion säätelevästä roolista tuntuu olevan vedenjakaja. Se, että valtio on onnistunut Suomen talouspolitiikassa hyvin, ei saa Vladimir Mauta vakuuttamaan, että näin olisi välttämättä myös

Venäjällä. Jos valtio ei toimi lakien ja säädösten mukaan, sen taloudellisen vaikutuksen vahvistaminen saattaa olla ”tehoton ja vaarallinen yritys”.

Helanterän ja Olluksen kirja kuvaa aikaansa. Silti lukija jää kaipaamaan pohdintaa siitä, miten suomalaisten pitäisi toimia venäläisessä markkinaympäristössä. Onko ainoa ratkaisu huipputehokkaana esiintyminen? Epäilen tätä. Venäjä on niin suuri, ettei se tarvitse pieniä opettajia. Sanokaamme niin kuin asiat ovat: olemme hyviä tällä ja tällä kapealla alalla ja teemme työmme hyvin. Se riittää. Venäjällä on Suuri Sielu, eikä sen kanssa kannata riidellä.

Ilmari Susiluoto

Hidas kuolema saartoreinkaassa

Anatoli Gordijenko: Kuoleman divisioona. Suom. Eero Balk. Jyväskylä: Gummerus-Kustannus Oy, 2003. 326 s.

Anatoli Gordijenko: Gibel divisii. Petrozavodsk: Petropress, 2004. 263 s.

Talvisodan tapahtumat tunnetaan Suomessa kohtuullisen hyvin. Sen sijaan venäläisille aihe on paljon vieraampi. Eihän talvisotaa pidetty ennen 1980-luvun loppua edes oikeana sotana vaan pikemminkin rajaselkkauksena. Talvisota oli YYA-kauden Neuvostoliitossa lähes tabu aihe. Ennen perestroikkaa eräissä muistelmateoksissa oli hajanaisia mainintoja talvisodasta. Sodan 60-vuotispäivä synnytti itänaapurissamme kuitenkin suoranaisten kirjojen julkaisuaallon: silloin ilmestyi muun muassa pikaisesti laadittuja kuvakirjasia, sensaationhakuksia populaariteoksia (”kioskikirjoja”) sekä dokumenttikokoelmia.

Lokakuussa 2003 ilmestyneestä Anatoli Gordijenkon dokumenttiromaanista *Kuoleman divisioona* on otettu jo neljä painosta. Kirjan yhteenlaskettu painosmäärä on noin 20 000 kappaletta. *Gibel divisii* julkaistiin joulun 2004 alla myös Venäjällä vaatimattomana 1 000 kappaletta painoksena. Kirjat kuvaavat puolifiktiivisesti Punalipun kunniamerkillä palkitun jaroslavlilaisen 18. jalkaväkidivisioonan ja sille alistetun moskovalaisen (Kalinovskin) 34. kevyen hyökkäysvaunuprikaatin tuhoutumista talvella 1940.

Petroskoilainen Gordijenko (s. 1932) on julkaissut kymmenen kirjaa. Hän on työskennellyt runsaat neljä vuosikymmentä toimittajana Karjalan tasavallan valtakunnallisessa televisioyhtymässä. Hän on tehnyt mm. 80 tv-elokuvaa. Sotahistoriaan Gordijenko on uppoutunut ohjattaessaan ja tuottaessaan tv-sarjaa